Алёна ПАПКО

ХУТАРСКАЯ ДАЧКА

Алёна Папко нарадзілася 24 лютага 1990 года ў вёсцы Сакалова Бярозаўскага раёна. Скончыла факультэт замежных моў БрДУ. Працуе настаўніцай нямецкай і англійскай мовы. Лаўрэат рэспубліканскага літаратурнага конкурсу імя Максіма Багдановіча ў намінацыі «Паэзія». Любіць джаз і вандроўкі.

ЦЕНЬ КАХАННЯ

«З табой, як блізняты мы, хоць нас
Бацькі хрысцілі не ў адной купелі…»
У. СКАРЫНКІН

Зоська сядзела каля акна, зацікаўлена паглядаючы на шыкоўныя бялюткія ўзоры, што пакінуў з ночы мароз. У хаце было цёпла і ціха… Неяк незвычайна ціха…

Дзяўчына захуталася ў цёплую сукенку і асцярожна разгарнула складзеную ўдвая паперку, што дастала з кішэні. Гэта быў ліст… Ліст ад Сцяпана… Крыху пажаўцелы і тысячу разоў перачытаны. Да болю знаёмы почырк роднага чалавека прымусіў сэрца дзяўчыны забіцца мацней. Зоська асцярожна паклала ліст перад сабою, быццам баючыся дакрануцца да яго, каб не прагнаць таго шчасця, якое захоўвала гэтая паперка. Ды ці мае яна права?.. Яна ж усяго дзяўчына з хутара… Выгадавала яе бабуля, а маці яна і не памятала. Пагаворвалі, што тая ўцякла з нейкім афіцэрам. «Вернецца…», — не раз паўтарала Аўдоцця, але за дваццаць гадоў пра яе не было аніякіх звестак. Ды і Зося перастала чакаць, толькі было чамусьці балюча прыняць, што ў яе маці была свая сям’я: дзеці, якія дзялілі між сабой яе любоў і дабрыню.

А Сцяпан… Пайшоў па дарозе, абранай бацькам, нягледзячы на сваё каханне да Зосі. Узяў сабе ў нявесты суседскую дзяўчыну Ганну. Нічога не вернеш… Як і той жнівеньскі вечар, калі Сцяпан упершыню яе пацалаваў, прызнаўшыся ў каханні. А потым яны доўга яшчэ сядзелі ў садзе і марылі пра будучыню. І столькі тады было непадкупнай радасці ў яе сэрцы і яго шэрых вачах… Такога ўжо ніколі не будзе…

Раптам на верандзе рыпнулі дзверы. Зоська хуценька склала ліст, але схаваць не паспела: у хату ўвайшла яе бабуля Аўдоцця. Як заўсёды нечым заклапочаная.

— От халадно, то халадно. Студзень і ў апошнія дні студзіць, мала яму ўсё, — старая падышла да натопленай грубкі і пачала грэць рукі. Цяпло адразу прабегла па зморшчанай скуры, вяртаючы да жыцця.

— А ты што тут робіш? — яна са злосцю паглядзела на ўнучку. — Карову трэба было б пакарміць. А ты лынды б’еш. Гультайка…

Зося накінула на плечы хустку:

— Я хутка. Можа, вады прынесці? — Зося вельмі спакойна ставілася да папрокаў сваёй бабулі, бо і ёй было цяжка, як-ніяк восемдзясят другі год мінуў. Куды ж схаваць паперку, заціснутую ў руцэ?

Але Аўдоцця заўважыла, што ўнучка хвалюецца, і погляд упаў на руку.

— Што там у цябе?

Твар Зосі пабялеў. Схлусіць? Не паспела дзяўчына адказаць, як старая падышла бліжэй.

— Пакладзі на стол.

Зося стаяла і маўчала, сціснуўшы ў руцэ ліст. У гэты момант ёй хацелася збегчы, стаць нябачнай, але толькі б не стаяць твар у твар з гэтай жанчынай, якая глядзела на яе сур’ёзнымі вачыма і чакала, калі будзе выкананы загад.

У вёсцы старую Аўдоццю Хведарэвіч называлі вядзьмаркай. Баба Глаша ўбачыла яе аднойчы на могілках. Аўдоцця рассявала там нейкую траву. А пасля гэтага аж да раніцы ў вёсцы стаяў пах палыну. Дзядзька Антось, які і без таго варожа ставіўся да Зосі і яе бабулі, не раз бачыў Аўдоццю, якая хадзіла па лесе між малінніку і нешта шаптала падобнае да закляцццяў. А яшчэ гадоў пяць таму, калі ў Хведарэвіч здохла карова, цётка Тоня пашкадавала даць ёй малака. Увечары бачылі Аўдоццю каля суседскага хлява, а ранкам цётка Тоня знайшла сваю карову мёртвай. Пасля гэтых выпадкаў па вёсцы пранесліся чуткі, што Хведарэвіч вядзьмарка. Адны яе баяліся, іншыя — смяяліся. А што было на самай справе, ніхто і не ведаў.

— Што ты ад мяне хаваеш? — паўтарыла сваё пытанне Аўдоцця. — Не прымушай мяне прымаць крайнія меры. Паказвай!

Іншага выйсця для дзяўчыны не было, рука быццам сама расціснулася і паклала на стол скамечаную паперу. Твар бабулі зморшчыўся, быццам яна з’ела нешта горкае, а потым зрабіўся нейкім халодным і чужым. Што яна зробіць? Спаліць, прачытае, а потым парве?..

Старая ўзяла ліст, пакруціла яго ў сваіх маршчыністых руках, уважліва прыглядзелася да почырку, і раптам кінула на падлогу.

— Надумала стаць *нявесткай* для Крэўдзіча? — слова «нявестка» яна вымавіла з асаблівай злосцю. — Усё яшчэ думаеш пра Сцяпана?.. Па вачах бачу, што не выкінула яго з галавы. Марыш… Што ж, мар далей! Пабачыш, куды цябе завядзе гэтае каханне.

На вачах Зосі з’явіліся слёзы. Яны цяклі па шчоках, а дзяўчына нерухома стаяла і скрозь іх глядзела на бабулю. Аўдоцця цяжка ўздыхнула і села ў крэсла каля стала:

— Што, вядзьмаркай мяне лічыш? — Ад такога нечаканага пытання ў Зосі пераняло дыханне. Яна выцерла слёзы і хуценька падняла ліст, прыціснуўшы яго да грудзей.

— Маладая ты яшчэ, нічога ў жыцці не разумееш. А я век пражыла… Тады маці мая моцна захварэла… Пайшла я да Антося дапамогі прасіць, каб прыехаў, паглядзеў, — погляд старой прасвятлеў. — Антось. Прыгожы ён быў, высокі такі… Вось да каго твой Сцяпан падобны, — ледзь бачная ўсмешка кранула вусны Аўдоцці, але потым яе твар зноўку стаў змрочны. — А ён і не думаў дапамагаць. І другому ўрачу заплаціў, каб і той не прыйшоў, таму што не адказала я Антосю на яго пачуцці. Ды і якія там былі пачуцці, калі сам за Марысяй, дачкою багацея, бегаў. Але я ж была прыгожая… — Аўдоцця расправіла плечы і правяла рукою па валасах. — Памерла мая маці. У тую ж ноч памерла… А я яму не даравала гэтага.

У Зосі затахкала сэрца:

— І што ты зрабіла?

— Сям'ю яго звяла, — сказала старая. — Жонка рана ў яго памерла. Дзеці таксама. Не задумвалася я тады, што грэх гэта вялікі. Толькі потым супакоілася… Але позна было. Думала, забіраю ў яго, але ж не: у сябе забрала.

Зося не вытрымала пільнага погляду старой і адвяла вочы. Яшчэ цяжэй стала на сэрцы. Сцяпан… Дзе ён цяпер? Няўжо і ён ведае? Можа, таму і не шукае больш з ёй сустрэч?

— І няўжо няма збаўлення? — ледзь чутна спытала дзяўчына.

— А дзе ж ты яго знойдзеш, *гэтае збаўленне*? — Аўдоцця з дакорам глянула на ўнучку. — Ці не ў каханні ты вырашыла яго знайсці? Растопча Сцяпан твае пачуцці, калі яшчэ не зрабіў гэтага. Кінь яго, Зоська, Антось ніколі не прыме цябе ў сваю сям'ю.

«Ведала б ты, бабуля, што Сцяпан ужо ўсё вырашыў. І я даўно не жыву ў яго сэрцы. Але ж ці паверыць маё сэрца калі-небудзь? Кожную раніцу я прачынаюся і не ўяўляю жыцця без яго: гэта як жыць без сонца, удыхаючы грудзьмі халодны подых зімы, і разумець, што ён не прыйдзе…» — падумала Зося.

Прыгажосці дзяўчыне было не займаць, нават Ганне было да яе далёка: высокая, спраўная, з шыкоўнымі светлымі валасамі і блакітнымі вачыма, падобнымі да неба. Яе бялюткі твар, які чырванеў ад сціпласці і сораму, хаваў у сабе нешта незямное. За гэтай дзяўчынай хацелася ісці следам, абараняючы ад няшчасцяў і людской крыўды.

ВЫРАЧЫСЯ…

Сцяпан сядзеў каля ложка хворага бацькі. Ужо другі тыдзень Антось Крэўдзіч адчуваў сябе блага. У апошні час гэты энергічны чалавек злёг ад хваробы. Усё накладвала свой адбітак: цяжкі ваенны час, праца да сёмага поту ў маладосці, каб толькі зарабіць грошай на кавалак хлеба ды пракарміць сям'ю, гад*ы*…

Як-ніяк, а ўжо семдзесят. А здаецца, і не жыў зусім. Жонка яшчэ маладая, сына б яшчэ павучыць, на ногі паставіць. Але ўсё, што мог, ён ужо зрабіў. Ёсць час жыць, павінен быць час і паміраць…

Промні ранішняга сонца прабіліся праз квяцістыя фіранкі ў пакой. Ягонае цяпло адчувалася праз шыбы вокнаў, ахутвала цела з ног да галавы. Але Антось не адчуваў яго.

Ён змучанымі ад хваробы вачыма глядзеў на сына, што сядзеў насупраць. У сэрцы Сцяпана цеплілася надзея, што бацька вылечыцца і ўсё будзе, як раней. У хлопца набягалі на вочы слёзы, ён карыў сябе за тое, што нічым не можа дапамагчы, суняць той боль, які адчуваў хворы. Апошняя надзея згасала з кожнай хвілінай. Антось заплюшчыў вочы, цяжка пасопваючы. Сцяпан паглядзеў на маршчыністы твар бацькі, белы, нібы паркаль з самага тонкага ільну, на апушчаныя бровы, што надавалі твару сур'ёзнасць. На левай шчацэ — маленькая радзімка, а чорныя вусы рабілі яго на некалькі год старэйшым.

«І чаму людзі старэюць?» — злавіў сябе на думцы хлопец.

Пройдзе час — пастарэе і ён, Сцяпан. Гэта цяпер, калі малады, не заўважаеш часу, не лічыш хвіліны, а гэта такое пачуццё, калі здаецца, што ўсё мае свой працяг і не спыняецца. І толькі потым здзіўляешся сваім юнацкім разважанням і спрыту,

палкасці сэрца, растрачанага ўпустую, не на таго, каму хацелася, а на таго, хто быў адведзены лёсам.

Рыпнулі дзверы — і ў пакой увайшла Еўдакія, маці Сцяпана. Вось ужо тыдзень, як у сэрцы гэтай прыгожай жанчыны жыў непакой, туды закраўся недавер да мясцовых дактароў і прапісаных лекаў.

Вось і ўчора, калі прыходзіў Драбышэўскі, гарадскі доктар, вельмі здзівіўся, што хворы не адчувае сябе лепш. А потым, як вердыкт, вымавіў, што Антось доўга не працягне… Што заставалася рабіць жонцы? Чакаць… Але чаканне забірала апошнія надзеі на лепшае.

Еўдакія падышла да сына, дакранулася рукою да яго пляча. Сцяпан падаў ёй знак, што Антось спіць, і жанчына ціхенька прысела каля яго, паставіўшы на стол перад ложкам хворага збан сырадою. Прачнецца — пап'е.

Сцяпану было балюча за маці. Як яна будзе жыць? Хлопец адчуваў, гледзячы ёй у твар, як яна пакутуе. Але для Еўдакіі гэта была не пакута, а выпрабаванне, пасланае лёсам, каб пераадолець. Гэтая жанчына была на дваццаць гадоў маладзейшая за Антося. Сустрэліся яны на вяселлі сваіх сяброў. Сустрэліся і адчулі, як успыхнула тое самае каханне, якое даецца чалавеку толькі раз на жыццё. Дзесяць гадоў прайшло, як Антось пахаваў жонку. А Еўдакія закахалася ў яго без памяці, вось толькі маці дзяўчыны была супраць. «Не па ўзросце ён табе…» — адгаворвала дачку. Два разы сватаўся Антось да Еўдакіі… На трэці пашчасціла…

Жанчына выцерла краем хусцінкі з вачэй слёзы. Вось ён, яе Антось, бездапаможны з засмяглымі вуснамі… Праз некалькі хвілін хворы расплюшчыў вочы.

— Антосечка, любы, можа, малака пап'еш? — ускочыла Еўдакія з крэсла. Але яе лёгкая ўсмешка вельмі хутка знікла.

Старому было цяжка гаварыць.

— Які сёння дзень? — спытаў хворы сіпаватым голасам, але прыўзняцца на ложку не змог.

— Цёплы дзень сёння, Антось. На радасць цёплы. Хутка ты на ногі станеш і мы пойдзем паветрам дыхаць, — не змаўкала Еўдакія, стараючыся падбадзёрыць мужа. — Учора прыходзіла Глаша, часопісы прынесла. Твае любімыя, якія ты заўсёды чытаеш. Кажа, як прачнецца Антось, дык ты яму прывітанне ад усёй вёскі перадавай.

Але хворы, здавалася, не слухаў яе. Яго турбавала іншае. Ён адчуваў, што хутка памрэ, і ведаў, што яго адзіны сын закаханы ў Зосю, унучку жанчыны, што скалечыла яго жыццё. Сцяпан злавіў на сабе поўны задумення погляд бацькі.

— Тата, можа, табе падаць што?

Але Антось маўчаў, пільна гледзячы ў вочы Сцяпану. Якіх намаганяў каштавала яму пры жыцці забараніць сыну сустракацца з Зосяй! Нават нявесту яму знайшоў. Але ж Сцяпан і тады не паслухаў яго. Што ж будзе, калі ён, Антось, памрэ?

— Жывіце і далей хораша, каб, як пры мне, сям'я ў вас дружная была… Так, Сцяпан, слухай маці, а ты — за сынам прыглядвай.

Гэта было падобна да развітання. Еўдакія наўзрыд заплакала.

— Ой, родненькі, не пакідай мяне. Як я без цябе адна буду?.. Хто ж мяне абнадзейваць будзе?..

— Сын твой… Нявестку прымі з радасцю, любі яе, як і мяне любіла. А ты Сцяпан, як і дамаўляліся, жаніся. Але…

Стары закашляў. Ён глытаў паветра, чапляючыся апошняй надзеяй за жыццё, што паступова яго пакідала.

— Гаварыць… Пагаварыць трэба, сыне, — ціха прамовіў Антось.

— Я цябе слухаю, бацька, — схіліўся над ім Сцяпан. Дужы, статны, як Антось у маладосці. Чорнавалосы, з шэрымі вачыма.

— Сцяпан, я хачу, — голас старога перайшоў на шэпт, — каб ніколі нага Хведарэвічаў не пераступіла парог нашай хаты. Разумееш?

Для Сцяпана гэтыя словы былі нясцерпным болем. Ніколі… Ці магчыма такое? Але хлопец ведаў, што яму давядзецца выбіраць паміж бацькам і Зосяй, дзяўчынай, якую ён шчыра кахаў. Нават мацней за сваё жыццё. Па волі бацькі ён павінен быў ажаніцца з Ганнай. Хлопец разумеў, што хлусіць сам сабе. Хацеў пайсці да Зосі і папрасіць прабачэння, але Антось цяжка захварэў. Чаму Зося была для яго бацькі ворагам, яму так і не было вядома. Антось паміраў… Паміраў, але добра памятаў, як на яго вачах памерла першая жонка, як памерлі яго дзеці.

Антось глядзеў са страхам у вочы сына і чакаў адказу. Але той маўчаў. Не, іх каханне існаваць не можа. Сцяпан — ягоны сын і ягоная кроў, ён павінен выканаць апошнюю волю бацькі.

— Вырачыся… Вырачыся яе, — маліў Антось. — Паабяцай мне, — ён сціснуў руку сына, намагаючыся прыпадняцца. — Прашу цябе, Сцяпан.

Гэта ж яго бацька… Родны бацька… Яны ніколі з ім больш не сустрэнуцца, і сёння яны бачацца апошні раз на зямлі. Гэта яго апошняя воля, апошняя просьба… Сілы пакідалі Антося, ён скупа глытаў паветра, у надзеі атрымаць адказ ад сына. Еўдакія хацела нешта сказаць, але халодныя вусны Сцяпана вымавілі:

— Абяцаю, — ён нават не пазнаў свой голас.

Прамоўленае абяцанне павінна было назаўсёды развесці яго з Зосяй. Але хворы бацька…

Антось закашляў. Еўдакія падала яму вады.

Сцяпан адчуў, як рука бацькі, што сціскала яго руку, аслабла. На твары старога з’явілася лёгкая ўсмешка. Ён заплюшчыў вочы. Назаўсёды… Але Сцяпану падалося, што перад смерцю бацька падзякаваў сыну поглядам і блаславіў. Хлопец адышоў ад ложка, каля якога плакала маці. Ён не змог знайсці ў сабе сілы, каб застацца. Выйшаў у сенцы. Падышоў да акна, дастаў цыгарэту і запалкі. Можа, закурыць… Сцяпан бачыў, як курыў бацька, а рабіў ён гэта для таго, каб стала лягчэй, каб зняць стрэс. Хлопец вырашыў паспрабаваць, але, зацягнуўшыся адзін раз, закашляў. Едкі дым перахапіў дыханне, і ён адчуў, што задыхаецца. Праз некалькі хвілін хлопец выкінуў цыгарэту праз фортку. Дыхаць стала лягчэй.

Позірк хлопца прывабіла сінічка, якая села на агароджы. Маленькая, з жаўтаватымі грудзьмі і спрытнымі крыламі. Птушачка пільна ўглядалася ў шчыліны плота ў надзеі знайсці пачастунак.

«Ляці лепш да Зосі, — падумаў Сцяпан. — Яна цябе пакорміць».

Кожную зіму дзяўчына даглядала птушак, падвешвала ім пачастункі на дрэвы, сыпала зерне ў кармушкі. Ад успаміну пра яе на душы станавілася цёпла, нават снег, што ляжаў на зямлі, таяў ад гэтай цеплыні.

Сінічка ўзнялася ўвышыню і паляцела далей. Вось і прыйшоў час самому прымаць рашэнні, не перакладваючы іх на плечы іншых. А Зосю ён павінен забыць. Але што значыць «забыць»? Як можна выкрасліць з памяці імя чалавека, якім жывеш, якое гучыць у тваім сэрцы?! Трэба навучыцца.

Сцяпан апрануўся і выйшаў на двор. Марозу не было, але халодны вецер дзьмуў у твар, перашкаджаючы ісці па ваколіцы. Хлопец збочыў на пясчаную дарогу. Дзенідзе ляжаў снег. Ён пайшоў у накірунку крамы. Сунуў рукі ў кішэні ў пошуку рукавіц, але не знайшоў іх.

«Не змерзну», — падумаў хлопец, насунуў каўнер і пайшоў па суседняй дарозе, што вяла да хутара. Ва ўсіх напрамках свістаў вецер, прабіраў да касцей. Куды ён ідзе?.. Ногі самі неслі хлопца, і ён ішоў, спяшаўся, не адчуваючы, як змерзлі яго пальцы і якім шурпаватым зрабіўся ад холаду твар. Ён бачыў перад сабой толькі адну дарогу, яна была для яго ў гэты час адзінай спадарожніцай, што і без слоў разумела яго думкі.

Параўняўшыся з хатаю Зосі, Сцяпан спыніўся. Кім ён быў цяпер? Каханым ёй ці ворагам? Што ён прынёс Зосі? Хлопец глядзеў на яе акно ў надзеі пабачыць дарагі твар. Так хацелася, каб Зося дакранулася да фіранак і ўсміхнулася, як раней… Але фіранкі не варухнуліся…

І тут з другога боку скрыпнула засаўка веснічак. Хлопец азірнуўся і ўбачыў перад сабою яе… Зося стаяла ля весніц, апранутая ў кашулю, з непакрытымі валасамі, запыханая, і баялася падысці бліжэй. Дзяўчына не ведала, што ёй рабіць: плакаць альбо смяяцца. Сцяпана яна заўважыла, калі чэрпала ў калодзежы ваду. Не вытрымала, кінула вёдры ды выбегла на ваколіцу. Зося не верыла свайму шчасцю, яно было падобнае да прывіду, які хутка знікне. Але Сцяпан не знікаў. Ён стаяў і маўчаў, пільна гледзячы на яе, на растрапаныя ад ветру валасы, крыху ружовыя шчокі.

Зося падышла бліжэй і першая парушыла цішыню:

— Ты прыйшоў… Я верыла ў гэта, Сцяпан… — яна падбегла да хлопца, абняла. Яго твар грэўся ад яе подыху, а вусны былі так блізка…

Што ён робіць? Не, ён не можа. Горкая праўда, лепшая за салодкую ману. Зося хціва ўглядалася яму ў вочы і чакала, што той адкажа. Сэрца моцна калацілася ў грудзях, усмешка знікла, а голас дрыжаў у прадчуванні бяды:

— Што здарылася? Сцяпан, ты добра сябе адчуваеш? Чаму ты маўчыш?

Сцяпан дакрануўся да твару дзяўчыны, але потым адхапіў руку, нібы апёк. У вачах Зосі застылі слёзы. Яна адчувала, што ён вярнуўся да яе, але…

Хлопец толькі вымавіў:

— Прабач… — а потым дадаў: — Прабач, Зося…

Ён павярнуўся да яе спінаю і зрабіў некалькі крокаў у адваротным напрамку. Але голас дзяўчыны прымусіў яго вярнуцца да рэальнасці:

— Калі ты цяпер пойдзеш, дык болей не вернешся… да мяне.

Сцяпан спыніўся. Ён пакідае яе? Так, пакідае… І хуткімі крокамі пайшоў далей.

Яго крокі засталіся на бялюткім снезе. Яна чула, як ён рыпеў пад Сцяпанавымі ботамі. Усё цішэй і цішэй…

А ўвечары Зося даведалася, што стары Антось памёр. Але Сцяпан не сказаў ёй пра гэта. Чаму? Прамаўчаў…

— Антось, Антось… — уздыхнула старая Аўдоцця. — Што ж, трэба так.

Столькі жалю ў яе вачах Зося ніколі яшчэ не бачыла.

ПРАЛЕСКІ ПАД СНЕГАМ

У наступную нядзелю на хутары разгулялася мяцеліца. Завіруха злавала, кідала пад ногі снег, замятала ўсё, што траплялася на яе шляху. Зіма працягвалася… А разам з ёю працягвалася і жыццё. Толькі апоўдні завіруха сціхла. Яе змяніў лёгкі, бялюткі снег, што павольна падаў на зямлю. І не было яму ні пачатку, ні канца.

Зося выбегла на двор, каб дапамагчы бабулі па гаспадарцы. Аўдоцця стаяла ў залатанай кашулі каля хлеўчыка. Зоська зачарпнула вядро вады і хутка падбегла да бабулі:

— Трэба нашу цялушку напаіць.

Старая здзіўлена паглядзела на ўнучку:

— Ты нібы жару ўхапіла! З такой гаспадыняй, як ты, бедная жывёліна ад смагі памерла б, — пажартавала бабуля. — Ну, ідзі ўжо. Сена падкінь ёй.

Зося ўсміхнулася і ўвайшла ў клуню. Паветра, прасякнутае прэлай травой і сенам, запоўніла ўсё памяшканне, і Зося адчувала яго прыемны водар. Злева ляжала вялікая гара сена. Яно нават абвісала з драўляных навесаў увышыні. У загародцы стаяла чорненькая цялушка з бялюткімі плямалі каля вачэй і белай поўсцю на нагах. Жывёліна старанна пералжоўвала ежу, пакладзеную з раніцы бабуляй. Менавіта яе, Аўдоццю, цялушка лічыла сваёй гаспадыняй. Вось чаму, калі ў хлеўчык увайшла Зося, яна не звярнула на дзяўчыну ніякай увагі, толькі жавала духмянае сена.

Зося ўвайшла ў загародку і паставіла перад жывёлінай вядро з вадою. Аднак тая працягвала рабіць выгляд, што не цікавіцца нязванай госцяй, але праз некалькі хвілін пацягнулася за вадою. Удосталь напіўшыся, цялушка падняла галаву і перавяла позірк на Зосю, якая сачыла за ёю ўвесь гэты час. Магчыма, такая пільнасць не спадабалася жывёліне, бо тая фыркнула і адышла ад вядра, прыняўшыся за сваю смачную ежу. Зосі заставалася толькі змірыцца з гэтым: яна забрала вядро і выйшла з хлеўчыка. Вось так, робіш дабро, а яго нават і не заўважаюць… Але было б несур’ёзна абвінавачваць у гэтым жывёліну. «Не, яна не можа пакрыўдзіцца», — вырашыла Зося. — «Пакрыўдзіцца можа толькі чалавек». Успомніліся словы Сцяпана, якія ўрэзаліся ў душу, як лязо. Паставіўшы вядро на прыступку каля калодзежа, дзяўчына падышла да ганка. Яшчэ здалёк заўважыла, як да яе бегла суседка Жанна. Яны былі аднагодкі. Жвавая, з густымі бялюткімі валасамі, схаванымі пад зімовую шапачку, у цёплым паліто, якое прывёз бацька з Масквы. У вёсцы Жанну ўсе называлі «модніцай» і гэта не дзіўна, бо ўсё было падабрана з густам: і адзенне, і прычоска з пазалочанымі шпількамі. Але Зосі цяжка было назваць яе сяброўкай. Дзяўчына ўсміхнулася і падалася насустрач Жанне.

— Добры дзень, Зоська, — вымавіла яна, расчырванеўшыся ад марозу. — Вось, завітала ў госці.

— Прывітанне. Калі завітала, дык заходзь у хату. Чаго на марозе стаяць.

— Ды не, я хуценька. Справа такая… — Жанна падміргнула. — Маці абед прыгатавала бацьку ў леснічоўку, а мне занесці трэба. Разумееш?..

— І ў чым праблема? — здзівілася Зося. «Якое я маю дачыненне да яе сям’і? Можа, папросіць мяне занесці абед яе бацьку, а сама да Грышкі пабяжыць… Вось і ўся размова». Зося злавіла сябе на думцы: «Няўжо яна зайздросціць чужому шчасцю?» — І што рабіць будзем? — спытала ўголас Зося.

— Толькі не адмаўляйся. Са мною звычайна Ганна ходзіць. Удваіх весялей ды не так боязна. А сёння яна ніяк не можа. Сцяпана перавялі на лесанарыхтоўку, дык яна за ім туды паехала. Вось я і прыйшла да цябе, Зоська. Дапамажы, га..? Пойдзем разам! — голас Жанны дрыжаў ці то ад хвалявання, ці то ад холаду.

Зося не ведала, што рабіць. Пагадзіцца было цяжка, адмовіцца — яшчэ цяжэй. Але, калі чалавек так усхвалявана просіць…

— Добра, Жанна. Пойдзем. Я толькі бабулю папярэджу, — пагадзілася Зося.

— Вялікі табе дзякуй, — ад радасці абняла яе Жанна. — Сустрэнемся праз гадзіну.

— Я падыду да твайго гародчыка, бо напрасткі будзе хутчэй і зручней.

Яны развіталіся. Зося зачыніла за дзяўчынай дзверцы і паплялася ў хату.

— Надумала, дык ідзі. Толькі да вечара вярніся, — старую Аўдоццю нешта турбавала. Яе твар быў напружаны. Можа, хлусня гэта? А Зося да Сцяпана пабяжыць?

Так яно і ёсць… Старая перастала чысціць бульбу. Тры дні таму Сцяпана Крэўдзіча перавялі на працу леснікам. А гэта значыць, што Зоська спяшаецца да яго. А можа, яна пакуль нічога не ведае?

Дарога праз лес вілася тонка пратаптанай сцежкай, ледзь прыкметнай здалёк. Дзяўчаты міналі сосны, разгалістыя елкі, абсыпаныя снегам. Дзе-нідзе з зямлі тырчала сухое голле малінніку ды ажын. А навокал панавала цішыня.

— Няма сіл больш ісці, — Жанна спынілася, тупаючы нагамі.

— Больш за палову прайшлі, яшчэ крыху, — падбадзёрыла Зося, мацней захутаўшыся ў шаль, і пажартавала: — Пралескі будзем на зваротнай дарозе шукаць. Ведаеш, колькі іх пад снегам! Вернемся ў вёску з кветкамі — усе дзіву дадуцца!

Жанна нічога не адказала. Пасярод пратаптанай дарогі стаяў магутны дуб, у тры абхваты. Сапраўдны цуд прыроды. Гэта дрэва было гонарам вёскі. Вучоныя налічылі яму каля пяцісот гадоў, таму многія вяскоўцы называлі яго старым дзядком. Заставалася яшчэ некалькі метраў — і яны з Жаннай убачаць леснічоўку, абсаджаную бярозамі. Тут яны з бабуляй замаўлялі летась дровы.

Каля леснічоўкі забрахаў злосна сабака. Жанна здрыганулася.

— Што з табой? — вырвалася ў Зосі, але і ёй зрабілася не па сабе.

— Глядзі.

Да леснічоўкі, азіраючыся, крочылі двое ў чорным адзенні.

— Я іх не ведаю, — боязна прамовіла Жанна. — Не тутэйшыя яны.

— Ды мала хто сюды прыйсці можа… — Зосі здавалася ўсё такім простым, што хваляванне сяброўкі яна лічыла неапраўданым. — Можа, яны па дошкі прыйшлі. Давай крыху пачакаем.

А незнаёмцы тым часам падышлі да леснічоўкі. Упэўніўшыся, што вакол нікога няма, яны дасталі з-пад плашчоў стрэльбы і схаваліся за сцяною. Сабака рваўся з прывязі, брахаў, папярэджваючы пра чужых у лесе. Але на яго брэх ніхто не выходзіў з леснічоўкі. Можа, нікога не было?

Незнаёмцы падышлі да дзвярэй. Адзін з іх, вышэйшы ростам, кіўнуў галавою свайму сябру… Той ужо хацеў адчыніць дзверы — як раптам яны самі адчыніліся і на парог выйшаў Сцяпан. Не паспеў ён апамятацца, як незнаёмцы схапілі яго і пацягнулі ў леснічоўку. Сцяпан вырываўся, але быў бяссільны супраць іх моцы. Ён стукнуў аднаго па твары, што той заенчыў ад болю, але хутка і сам быў кінуты на падлогу. З носа пацякла кроў.

— Можа, прыкончым яго? — спытаў бандыт, наставіўшы на Сцяпана стрэльбу.

— Не, гэта не той.

«Як быццам яны шукаюць іншага», — падумаў Сцяпан. Сёння ў леснічоўцы ён застаўся за дзяжурнага. Дзядзьку Міхайлу спешна выклікалі нарыхтоўваць дровы. Павінен быў пайсці ён, Сцяпан. Але галоўны ляснік — Анатоль Цвіркун, бацька Жанны, вырашыў чамусьці па-іншаму.

— Падымайся, — крыкнуў злосна бандыт.

Сцяпан падняўся з падлогі. Усё цела балела. Страшэнна ныла рука, на якую ён упаў.

— Чаго вам трэба? — злосна працадзіў скрозь зубы хлопец і ўзняў поўныя гневу вочы на бандытаў.

— Юрася ведаеш? — спытаў другі бандыт.

— Адказвай хутчэй! У нас мала часу. Дзе ён?

Сцяпан задумаўся. Ніякага Юрася сярод леснікоў не было.

— Першы раз чую, — Сцяпан адмоўна пакруціў галавою. — А гэта імя ці прозвішча?

— Прыкрываць будзеш? — раззлаваўся першы і стукнуў Сцяпана прыкладам стрэльбы па спіне. Хлопец упаў на калені, адчуўшы толькі холад драўлянай падлогі і подых смерці. Яна ўжо чакала яго за той сцяною, працягвала свае рукі, каб забраць да сябе. Некалькі хвілін — і ён паўстане перад ёю. Сцяпан падняў галаву і кінуў абыякавы позірк на злодзеяў, быццам папракаў іх: «За што вы мяне так? Лёс адняў каханне, пакінуўшы на сэрцы папялішча, а вы хочаце забраць жыццё. Не, не атрымаецца…»

Ягоны позірк упаў на вінтоўку, што стаяла каля сцяны. Патрэбна было толькі дацягнуцца да яе, ухапіцца рукамі — і… Але апошнія словы прагучалі быццам прысуд:

— Успомніў? Калі хочаш, мы дапаможам табе. Ён у Маскву часта ездзіць. Апошняя такая паездка магла скончыцца для яго вельмі трагічна. Не аддаў ён нам грошы — падмануў. Вяртлявы такі. Але і мы не дурні. Знайшлі. Калі табе жыць хочацца, дык кажы, дзе ён?

Цяпер ўсё стала на свае месцы. Яны шукалі Анатоля Цвіркуна. Адразу стала зразумела, чаму ён настаяў на сёняшнім дзяжурстве Сцяпана. Вось жа паскуднік… Сваю скуру ўратоўвае за кошт іншага жыцця. А яшчэ ўсміхаўся яму раніцай… Але іншага выйсця не было — усё роўна не пакінуць жывым. Бывай, маці. Бывай, Зося…

Бандыты чакалі. Адзін з іх нават закурыў ад злосці. Попел з цыгарэты сыпаўся на падлогу, на боты…

— Маўчыш, значыцца… Помнік за мужнасць паставяць, ды медаль уручаць, толькі пасмяротна.

Гэта была апошняя хвіліна для роздуму: Сцяпан штурхнуў бандыта, што стаяў бліжэй, і рынуўся за вінтоўкай. Ён добра памятаў, як схапіў яе рукамі, нацэліўся на правадыра, але пачуўся стрэл. Сцяпан адчуў пад сабою халодную падлогу — і праваліўся ў небыццё.

Бандыты выскачылі з леснічоўкі нават не схаваўшы стрэльбы, і пабеглі прэч, не звяртаючы ўвагі на брэх сабакі. Над лесам навісла цішыня, быццам пакутавала на зямлі не адна жывая душа, не адзін чалавек.

ЗАБЯРЫ ГЭТЫ БОЛЬ…

У пакоі гарэлі свечкі… Ля ложка Сцяпана моўчкі сядзела Еўдакія, і, падпёршы галаву рукой, глядзела на сына. Многа гора легла на плечы гэтай жанчыны за апошні час: месяц таму памёр муж, цяпер вось сын…Словы доктара не змаглі суцешыць яе чулае сэрца: можа выжыве, а можа… Пра апошняе думаць не хацелася. І трэба было ж у той дзень адпусціць яго на працу! Як быццам адчувала, што нядобрае здарыцца. Добра, што тых бандзюг злавілі. Больш не будуць прыносіць шкоду. І была б прычына! Ды не, праз некалькі каляровых паперак. Еўдакія правяла рукою па валасах сына.

— Бедненькі ты мой, — ціха шапталі яе вусны. — Благі табе лёс дастаўся. Такі малады і трэба ж так здарыцца…

Лекі мала дапамагалі, а дактары толькі разводзілі рукамі, але абнадзейвалі. Сцяпан… Даражэнькі сынок… Нават ноччу было цяжка прымусіць сябе заснуць. Сцяпан расплюшчваў вочы, але праз некалькі хвілін упадаў у забыццё. Ці пазнаваў ён маці? Яго вочы глядзелі на яе быццам праз шкло. Пачуўся грук у дзверы. Еўдакія выбегла на веранду — перад ёю стаяла жонка Анатоля Цвіркуна.

— Сцяпан твой як? — нервова спытала Вольга.

Еўдакія пакруціла галавою. Вельмі цяжка было схаваць слёзы, не расплакацца пры госці.

— Здарылася што?

— Вінавата я перад табою… — Вольга з сорамам апусціла вочы.

— Вольга, што ты такое гаворыш?.. Толькі я вінаватая ў тым, што не ўсцерагла сваё дзіця. Ты тут пры чым?

— А пры тым, што грэх гэты на маёй сям'і ляжыць! Не па Сцяпана твайго прыходзілі, а па мужа майго, Толіка. Каторы дзень ужо пануры ходзіць. Галаву апусціць ды маўчыць. У вочы баіцца глядзець. Думаю, штосьці тут не так. А ўчора ён мне ўсё і расказаў. Гэтыя людзі да яго яшчэ ў Маскве прычапіліся, грошы патрабавалі. А Толік жа хітры. Не аддаў… Вось яны адпомсціць і прыехалі.

Для Еўдакіі гэта было нечаканасцю. Але яна моўчкі дастала з печы хустку і накінула на плечы.

— Еўдакія, як хочаш мяне выгнаць, дык я не пакрыўджуся.

— А ў чым ты вінавата? Няма чаго мужыка свайго абараняць. Ён усё жыццё толькі і робіць што хаваецца за твае плечы, — у адказ звонка грукнулі дзверы.

Холад адчуваўся паўсюль, нягледзячы на тое, што ў хаце было цёпла. Жанчына таропка схапіла кажушок і выбегла за вакаліцу.

Яна пойдзе да старой Хведарэвіч… Будзе прасіць яе дапамагчы. Калі спатрэбіцца, дык і на калені перад ёю ўпадзе…

Вось ужо і яе хата. Шэрыя веснічкі, якія старшыня калгаса абяцаў адрамантаваць. Зайсці ці вярнуцца?.. Але раптам яна дапаможа Сцяпану? Любоў да сына ўзяла верх над яе сумненнем. Жанчына націснула на клямку дзвярэй.

Каго-каго, а Еўдакію Крэўдзіч убачыць у сваёй хаце Аўдоцця не думала. «Відаць, нешта сур'ёзнае прывяло яе сюды…» — падумала яна і не памылілася.

— Што стаіш у дзвярах? Праходзь, — Аўдоцця перастала перасяваць муку на стол. Еўдакія зрабіла некалькі крокаў, разгублена гледзячы на старую, і спынілася.

— Дапамогі прыйшла я прасіць у цябе… Сцяпан мой памірае… — у вачах застылі слёзы.

— Вось лёс які! Спачатку мужа пахавала, а цяпер… — і са злосцю дадала: — Вы ж мяне вядзьмаркай лічыце! Дык чым жа я магу дапамагчы? Антось твой, напэўна, і блізка да мяне падыходзіць забараніў. Чаго ж ты ад мяне хочаш?

Толькі раўнадушша і крыўда гучалі ў голасе старой. У нейкі момант Еўдакіі хацелася збегчы адсюль, забыць усё. Але думка пра хворага сына не пакідала яе.

— Я не для сябе прашу, а для Сцяпана. Калі б была мая воля, я б ніколі не прыйшла да цябе. Усе мы вінаватыя адзін перад адным…

Твар старой прасвятлеў. Еўдакія гаварыла праўду.

— Маладая ты яшчэ. Не ад мяне залежыць, ці будзе жыць твой сын. Аднак параду я табе дам: маліся. Толькі вера можа сатварыць сапраўдны цуд.

Старая падхапіла ў рукі сітца і пачала далей прасяваць муку, даючы зразумець, што размова скончана. Аднак Еўдакія, перад тым як зачыніць за сабою дзверы, азірнулася. Можа, перадумае? Але старая Хведарэвіч не звяртала больш на яе ўвагі.

З суседняга пакоя выйшла Зося. Размову яна чула… Усё вяртала яе ў той дзень, калі бандыты напалі ў лесНічоўцы на яе любага Сцяпана. Гэта ж яна, пачуўшы выстрал, кінулася на дапамогу. А ўбачыўшы параненага Сцяпана на зямлі, прыпала да яго грудзей і наўзрыд заплакала. Ён быў так блізка ў той момант, а яна і не адчула, што яму пагражала небяспека, якая цяпер каштуе яму жыцця.

— Зося, ты мяне чуеш? Ізноў пра Сцяпана думаеш?

— Што? — схамянулася дзяўчына.

— Яшчэ адзін сіндром кахання. Ды і нашто яно ўвогуле патрэбна, калі прыносіць людзям толькі боль. Ты не ведаеш? А я вось ведаю…

Аднак пасля Зосіных угавораў старая здалася. Яны пайшлі да Крэўдзічаў. Еўдакія правяла Аўдоццю да сына, а Зося засталася чакаць на верандзе. Кволая надзея, што Сцяпан будзе жыць, не пакідала яе. Так хацелася яго ўбачыць… Але што б гэта змяніла ў іх адносінах? Нічога… Дзяўчына сама не заўважыла, як задрамала. Яна паглыблялася далей, у цемру, але працягвала рукі да сонца. Але дзе тое сонца? Вось ён, Сцяпан, ляжыць на ложку, а Зося падыходзіць да яго — і так лёгка робіцца! Быццам ляціць…

І тут Сцяпан расплюшчвае вочы, глядзіць на яе і не пазнае. І ў гэты момант яна адчувае, як яму балюча. Хлопец хоча падняць хворую руку, дакрануцца да каханай, але не можа. Толькі вусны ягоныя шэпчуць: «Забяры гэты боль…» І зноў цемра.

Зося расплюшчыла вочы. Што гэта было? Сон? Дакранулася далонямі да свайго твару. Гарачы. Яе калаціла… Дзяўчына падышла да акна і прытуліла рукі да шкла. Яны палалі агнём, жар ахапіў цела, але пры сутыкненні з халоднай паверхняй стала лягчэй. Але раптам Зося адскочыла ад акна, як ад удару электрычным токам. У хату да Крэўдзічаў спяшалася Ганна. Тая самая Ганна, якая намервалася ўкрасці Зосіна шчасце.

Ганна… Чарнявая прыгажуня, крыху вышэйшая за яе. Дачка намесніка старшыні калгаса. Пра такіх, як яна заўсёды гаварылі з павагай. Сям'ю Альхоўскіх нельга было назваць беднай. Бацька Ганны быў чалавекам адукаваным. Дзяўчына абрала прафесію настаўніцы. Стары Андрэй Альховіч так ганарыўся ёй!

Ягоны малодшы сын вучыўся яшчэ ў школе, таксама на выдатна. Ад яго чакалі, напэўна, прафесарскага звання. На першы погляд, тыповая беларуская сям'я, у якой бацькі гадуюць сына і дачку, але… Людзі казалі, што маці Ганны не была шчаслівай, не было ў іх з Альховічам таго шчырага кахання, на якім будуецца павага. Раней ён, калі яшчэ быў маладым, не раз выганяў жонку з хаты, называючы нахлебніцай. А тая паходзіць па хутары, ды назад вернецца. Цяпер Альховіч пасталеў, з'явіліся сівыя валасы. І ён суняўся. Сама Ганна пайшла характарам у бацьку: такая ж настойлівая, мэтанакіраваная.

Не прывітаўшыся з Зосяй, Ганна пачала яе папракаць:

— Хутка ж пчолы на мёд ляцяць.

— І не толькі, відаць, пчолы, яшчэ і восы, — атрымала яна ў адказ ад Зосі.

Твар Ганны ад пачутага пабялеў. Сама яна скрывілася, нібы кіслы лімон з'ела:

— Колькі ты бегаць будзеш за ім? Што, не можаш паверыць у тое, што Сцёпа мяне абраў у нявесты? Сумлення ў цябе няма, Зоська, вось што я табе скажу! І бабка твая — вядзьмарка. А маці твая дзе? Была — і няма. А ведаеш, чаму? Бо ты не патрэбна ёй…

Колькі ў ёй было яду! Зося стаяла і слухала… Не, яна не заплача. Але слёзы ўжо цяклі па шчоках. Ганне зрабілася кепска, бо яна зразумела, што пакрыўдзіла чалавека. Перайшоўшы на шэпт, Альховіч дадала:

— Чужы ён табе, Зося. Чужы…

Зося не памятала, як выбегла з хаты. Выціраючы слёзы, яна ўцякала ці то ад Ганны, ці то ад гэтай чужой хаты. Не, лепей уцячы ад сябе… Ніколі нагі яе больш не будзе ў Крэўдзічаў. Няхай цяпер там Ганначка гаспадарыць. А яна як-небудзь сама… Раптам паклікаў нечы настойлівы голас.